

УДК 811.161.2'373/21

Павлюк Т. П.

ПРЕДИКАТНЕ ОТОЧЕННЯ КОНЦЕПТУ 'КРИМ' У ЗАГОЛОВКАХ ЗМІ

Стаття присвячена моделюванню структури концепту 'Крим', репрезентованого в заголовках інформаційних ресурсів мережі Інтернет, які дають змогу описати предикатне оточення обраного концепту та оцінний потенціал інформації, покликаної формувати громадську думку.

Ключові слова: *концепт, предикат, семантика, значення, оцінка.*

Статья посвящена моделированию структуры концепта 'Крым', представленного в заголовках информационных ресурсов сети Интернет, которые позволяют описать предикатное окружения указанного концепта и оценочный потенциал информации, используемой для формирования общественного мнения.

Ключевые слова: *концепт, предикат, семантика, значение, оценка.*

This article is devoted to modeling the structure of the concept 'Crimea', which is presented in the Internet informational resources, that allow to describe the predicate environment of chosen concept and evaluative potential of information designed to shape public opinion.

Keywords: *concept, predicate, semantics, value assessment.*

Розуміння мови як засобу пізнання світу на сьогодні набуває дедалі більшого поширення, демонструючи здатність до реконструювання важливих конгломератів знання, закодованих у мовні одиниці. Уявлення про об'єкти та явища дійсності, удосконалюючись у процесі соціалізації людини, постають у вигляді концептів, що відповідають за змістове наповнення світогляду та поведінки індивідуумів у межах певного соціуму.

Одним із концептів, який у зв'язку з останніми суспільно-політичними подіями привернув увагу вітчизняної та міжнародної спільноти, є 'Крим'. Моделювання повної та вичерпної структури концепту є досить складною справою (до якої зверталася, зокрема, Н. В. Величко [1] у літературознавчому ключі), тому для досягнення мети цієї статті було обрано такий шар мовних явищ, як заголовки періодики та інформаційних видань Інтернет-мережі, які дають змогу охарактеризувати предикатне оточення обраного концепту та оцінний потенціал інформації, покликаної формувати громадську думку. До уваги взяті заголовки проукраїнських видань та блогів, натомість аналіз аналогічного предикатного аспекту в найменуваннях проросійських та зарубіжних джерел є **перспективною** цього дослідження, що уможливить розгляд концепту 'Крим' у лінгвокультурологічному та соціолінгвістичному напрямках.

Джерельну базу становить вибірка обсягом півтисячі заголовкових конструкцій із видань «Український тиждень», «Українська правда», «Високий замок», «Дзеркало тижня», «Голос народу», інформаційного інтернет-ресурсу «Uainfo» тощо періоду першої половини 2014 року.

Метою статті є аналіз предикатного оточення концепту, яке уможливить розуміння ціннісного аспекту, що його набуває Крим у засобах масової інформації, та моделювання структури концепту. Як відомо, заголовки формують у адресата певне ставлення та горизонт очікування до викладеного нижче матеріалу, а отже, можна легко простежити, яку модель концепту нав'язують інформаційні джерела застосованими у найменуваннях характеристиками.

Під предикатним оточенням розуміємо найважливіші, центральні ознаки концепту, які прив'язують його до навколишньої дійсності засобами реальної та ірреальної модальності. До групи предикатів зараховано не тільки дієслова, але й іменники з прикметниками у зв'язку з тим, що значна кількість заголовків частинімовно складається з останніх і теж репрезентує ознаки обраного концепту, наприклад: *Ультрас Крима* (УП), *Несъедобный Крым* (Уа), *МЗС: Відвідування Медведєва Криму в день виборів – зухвалість і свідомо провокація* (ДТ).

Серед когнітивних класифікаторів, які були застосовані до топоніму *Крим* у заголовках інформаційних видань, виявлені такі:

1. 'Крим' як територія: *Дорогой Крым: рынок заплатил 179 млрд. долларов за присоединение полуострова* (Крим_SOS).

2. 'Крим' як належність: *Крымский дефолт стал реальностью* (Уа), *Крымські відставки: авантюра Путіна триває* (Уа), *ФІФА заборонила кримським футбольним клубам грати за Росію* (tvі.ua), *Крымским пограничникам поручили не отпугивать туристов* (15 минут).

3. 'Крим' як люди (метонімія): *Крым пішов у прийми до Росії* (ВЗ), *Чому мовчить Крим?* (УТ), *Крым не поедет в Европу* (Уа), *Крым вирішив, що Україна йому воду не дасть – і занедбав канал* (УП).

4. 'Крим' як населення: *Кримчан попередили про подальше зростання цін (5.ua)*, *Перший день без гривні загнав кримчан у шок (Ua)*, *Электронные паспорта крымчанам начнут выдавать с нового года (KS)*.

Також було зафіксовано поодинокі вживання топоніма у значеннях, які не могли бути співвіднесені з певною групою запропонованих класифікаторів, наприклад: *Крим як «психоз» і технологія путінської Росії (УП)*, *У штурмі командного пункту «Крим» беруть участь військові без розпізнавальних знаків (УТ)*, *Крим – екзистенційний виклик для Обами (ВЗ)*.

Межі статті не дозволяють розглянути предикатне оточення концепту в кожній групі окремо, тому зупинимось детально на першому класифікаторі, який є найбільш репрезентативним у нашій вибірці.

Передусім піддамо аналізу дієслівне наповнення заголовків. Здебільшого за семантикою у них використано активні дієслова (68 %), які передають значення дії, застосованої щодо Криму або у Криму, наприклад: *У Криму десятки тисяч жінок вийшли на акцію протесту проти російської окупації (УТ)*, *«Ніколи, навіть у страшиному сні, я не міг подумати, що доживу до того часу, коли російські війська окупуєть Крим» (ВЗ)*, *Крим захопили не «вежливые люди», а параноидальные садисты (Ua)*, *РФ відібрала Крим і вводить нові правила життя тощо (Ua)*. Також відзначено семантику стану процесуальності та модальність дієслів-присудків (32 %): *«Путіну наплювати на Крим, він хоче мати всю Україну» (Ua)*, *Військові спостерігачі ОБСЄ знову не змогли потрапити у Крим (УТ)*, *У «російському» Криму не хочуть відпочивати навіть росіяни (ВЗ)*, *Севастополь хоче окремо від Криму приєднатися до Росії (УТ)*, *Крым постепенно становится похожим на Приднестровье (Ua)*, *Як це бути українцем у Криму? (ГН)*.

Аналіз оцінного компонента предикатів дав змогу поділити заголовки на дві групи – з позитивним або нейтральним (34 %) та негативним значенням (66 %). До першої групи увійшли такі: *МЗС: Росія готується установити системи протиповітряної оборони в Криму (УТ)*, *Як Україна відбудувала Крим після війни і депортації (ВЗ)*, *У Криму замість Інтера транслюють НТВ (УТ)* тощо. До другої належать конструктори: *У Криму російські окупанти захопили відділ прикордонслужби і вигнали жінок і дітей з квартир на вулицю (УТ)*, *МЗС Туреччини засудило референдум у Криму (УТ)*, *У Криму відключили від мовлення ще 2 загальноукраїнські телеканали (УТ)*, *Мін'юст заблокував Криму доступ до ряду реєстрів (УТ)*, *За 10 років, що відпочивала у Криму, мені жодного разу не дорікали, що я бандерівка (ВЗ)*, *Стало понятно, как в Крыму будут отжимать собственность в украинцев (Ua)*, *В ОБСЄ засудили побиття журналістів та цензуру в Криму (УТ)* тощо.

Темпоральність аналізованих предикатів представлена минулим, теперішнім, майбутнім часом дійсного способу, з переважанням минулого часу, адже інформаційні джерела покликані доводити до населення факти, які вже відбулися: *Україна вивезла з Криму військового майна на мільярд доларів (УП)*. Утім, заголовки із теперішнім часом становлять трохи меншу групу, що свідчить про бажання ЗМІ інформувати людей про події, які досі не завершилися або тривають у довготерміновому «сьогодні»: *Росія просить KaZантип повернутися до Криму, щоб врятувати турсезон (Insider)*.

Іменникове оточення концепту є не менш різнобарвним. Серед семантичних розрядів виділяємо такі: іменники на позначення істоти та неістоти, конкретні та абстрактні назви, власні та загальні іменники. Перша аналізована група містить одиниці з різним оцінним компонентом. Наприклад, у складі іменників на позначення істоти є нейтральні: *Військові спостерігачі ОБСЄ знову не змогли потрапити у Крим (УТ)*, *В ОБСЄ засудили побиття журналістів та цензуру в Криму (УТ)* та негативні: *Сепаратисти хочуть в квітні перевести Крим на рублі (Ua)*, *Ростовські «казакі» вже обирають собі будинки у Криму, з яких збираються виселити місцевих (ВЗ)*, *Кремль нагороджує зрадників і окупантів новою медаллю «За повернення Криму» (Ua)*. Іменники-істоти з нейтральним значенням переважають.

У групі іменників-неістот спостерігаємо більшість одиниць із нейтральним значенням: *сценарій, будинки, крило, вода, телеканали, громадянство, власність, референдум, поїзд, сторінки в історії, ринок, полуострів, план дій, ситуація, вантажівки, речі, овочі, флешмоб*, децю меншу кількість із негативним: *плен, процес, заснований на беззаконні, можливість безкарно дебоширити, масові обшуки, невдоволення Росією, гонка ядерних озброєнь, порушення прав власності, зброя, війна, депортація, проблема* та поодинокій – із позитивним: *Батьківщина*.

Низка іменників у заголовках пов'язана з топонімом *Крим* синтаксичним зв'язком прилягання та керування й утворює з ним вільні словосполучення: *міст у Крим, життя після окупації Криму, фальсифікації на референдумі в Криму, отжим Крыма, удар по Крыму, Крым под Россией, непогода в Крыму* тощо. Інші субстантиви функціують як метафоричні порівняння, дійктивні маркери означуваного концепту та лексики суспільно-політичного характеру, що входить у коло «проблеми Криму»: *хроніка неоголошеної війни, порохова бочка, ринок ритуальних услуг, рейдерство по-російськи, вирус в активной фазе, свято непослуху, агітація, криза, українська юрисдикція, територія терору* тощо.

Другий семантичний розряд іменникових предикатів (конкретність/абстрактність) засвідчив такий розподіл лексем за заголовками: серед конкретних назв найчастотнішими виявилися *вода (7 уживань)* та *поїзди (2 уживання)*, також у низці є *майно, вертольоти, материк, полуострів, деньги, судна, зброя, вокзал, маски, файери, реєстри, квартира, вагони, отель* тощо.

Абстрактної лексики в аналізованих одиницях використано значно більше, що свідчить про нематеріальну сутність конфлікту, який розгорнувся навколо Криму: *договір, допомога, мир, закон, хаос, репресії, ціна, полон, депортація, проблема, доступ, границя, цензура, союз, рекорд, правила, теракт, життя, Інтернет, ринок, акція, протест, свято, термін, агітація, криза, вирус, терор, інструкція, громадянство*. До слів-лідерів цієї групи належать: *референдум (3), окупація (3), вибір (2), відпочинок (2), телеканал (2), вибори (2), війна (2)*.

Концепт 'Крим' у заголовках інформаційних ресурсів функціонує в оточенні великої кількості власних назв. Тут знаходимо і географічні топоніми, які переважають у складі класифікатора 'Криму' як території: *Україна, РФ, АРК, Росія, Польща, США, Київ, Феодосія, Євпаторія, Абхазія, Нагорний Карабах, Велика Британія, Придністров'є, Казантин, Львівська область, Донбас, Чонгар, Москва, Європа, Майдан, Керченська протока, Севастополь*, й антропоніми: *Путін, С. Аксьонов О. Турчинов, Л. Кучма, О. Скрипка, Б. Немцов, В. Шендерович, А. Яценюк, Медведев, Обама, Песков, Порошенко, Луценко, И. Чубайс, Джемілев, Ілля Пономарев, Л. Улицкая, В. Новодворская, В. Портніков*, назви економічних об'єктів: *ЄС, Інтер, НТВ, Центробанк РФ, «Надра банк», «Дождь», Wizzair, «Нафтогаз», «Ощадбанк»* та назви владних підрозділів: *МИД, Держдума, РНБО, ООН, Кремль, Мін'юст, ОБСЄ, МЗС Туреччини, ФСБ, ГПУ, Меджліс, МЗС, ЗНО*. Вибірка засвідчила, що протягом першої половини 2014 року Крим у заголовках однозначно пов'язаний із *Україною* – 19 уживань проти 16 зі словом *Росія*. Натомість антропонім *Путін* трапляється вдвічі частіше за *Порошенко (7/3)*, що, безперечно, зумовлено появою імені Президента України на політичній арені лише в кінці травня 2014 року, після дострокових виборів очільника держави.

Третью за чисельністю групою предикатів концепту є прикметникова. Сюди ввійшли не тільки одиниці, вжиті при топонімі *Крим*, а й усі інші прикметники, які логічно потрапляють у коло тяжіння концепту.

З граматичного боку прикметникове оточення концепту 'Крим' представлене всіма трьома розрядами:

– якісними: *Джемілев: У складі Росії туристичний Крим буде збитковим (УП);*

– відносними: *Як живе Крим без дніпровської води? (Уа);*

– присвійними: *Українские военные в Крыму. Сложный выбор (Уа), Путинські байки про Крим: військові, яких немає, «допомога» референдуму і загроза НАТО (УТ).*

Семантично аналізовані предикати можна розподілити на три групи:

1) з військовою тематикою: *РНБО просить ООН визнати Крим демілітаризованою зоною (УТ), Росіяни завезли у Крим важку наступальну зброю (ВЗ), Якщо Україна втратить Крим, це викличе гонку ядерних озброєнь, – експерт (УТ), МЗС: Росія готується установити системи протиповітряної оборони в Криму (УТ), У Криму військові вантажівки супроводжує російська автоінспекція (УТ);*

2) політичною тематикою: *Путін: Крим ніколи не буде бандерівським (УТ), Санкційний удар по Криму (Уа), Крим: російська агітація і гуманітарна криза (УТ), ГПУ: Крим повернеться під українську юрисдикцію ще до завершення нового президентського терміну (ДТ);*

3) кономічною тематикою: *Джемілев: У складі Росії туристичний Крим буде збитковим (УП), Аксьонов звинувачує Київ у туристичних проблемах Криму (УТ), Кремль намагається врятувати курортний сезон в Криму дешевими путівками для підприємств (5 канал), «Укринтеренерго» начало поставки электроэнергии в Крым по рыночным ценам (ДТ), На руинах: как в Крыму исчезла банковская система (Forbes), Аксьонов офіційно визнав продовольчу кризу у окупованому Криму (5 канал).*

Аналіз семантики наведених груп предикатів дає змогу стверджувати, що 'Крим' як територія у заголовках інформаційних видань категоризований як господарчо-економічний, військовий, політичний об'єкт та ринковий товар.

'Крим' як господарчо-економічний об'єкт (35 %) – місце, де ведуть господарські та економічні справи: *«Нафтогаз» пропонує РФ компенсувати газ, який залишився в Криму (УП); Медведев приехал в оккупированный Крым искать воду. Обещает не пожалеть на это дело денег (Уа); Аренда в Крыму для курортников подешевела на 40 % (Бизнес вести).*

'Крим' як військовий об'єкт (22 %) є місцем, де відбуваються військові та окупаційні дії: *В Крыму оккупанты продолжают удерживать в плену украинского офицера (Уа); Чонгар: життя після окупації Криму (УП); З окупованого Криму на материкову Україну вивели кілька суден (УТ).*

'Крим' як політичний об'єкт (42 %) є найбільшою категорією серед зазначених і репрезентує місце реалізації політичних амбіцій російської держави: *Мусульмани Криму стали на захист УПЦ Київського Патріархату на півострові (УТ); Крим: російська агітація і гуманітарна криза (УТ); МЗС: Росія намагається реалізувати в Криму абхазський сценарій (УТ); За Крим у складі України виступають 85 % українців, 65 % громадян Польщі, 42 % – США, 7 % – Росії (УТ).*

'Крим' як ринковий товар (2 %) є об'єктом відношень купівлі-продажу: *Дорогой Крым: рынок заплатил 179 миллиардов долларов за присоединение полуострова (Крим_SOS), Крым: цена вопроса (ВЗ), Крим обійдеться Москві у 5 мільярдів доларів на рік (ВЗ).* Ця категорія є найменшою за кількістю репрезентацій у заголовках, але в ній сконцентровано, на нашу думку, увесь обсяг політично-економічних ефемістичних формулювань – концепт подано без спекуляцій щодо культурно-історичної спадщини,

людей, які населяють півострів, морально-етичних моментів – усе скептично зведено до опції торговельної операції.

Семантичні конотації концепту 'Крим' посилюються у поєднанні з пунктуаційним оформленням мовних одиниць. Ідеться про синтаксис заголовків, а саме – вживання лапок. У контексті цей синтаксичний знак використовують на позначення зневажливого ставлення до предмета розмови та умовності згадуваної одиниці, якими є, зокрема: «*Ощадбанк*» має намір судитися з «*владою*» Криму за вкрадені мільйони (ДТ), У «*російському*» Криму не хочуть відпочивати навіть росіяни (ВЗ), «*Верховна рада*» АРК приєднала Крим до Росії (УТ), Яценюк: Крим – це територія України, тому визнання «*референдуму*» немає і не буде (УТ), Путін дивується, що після «*порятунку*» Криму ЄС не хоче з ним працювати (УП). Найчастотнішими олапованими словами виявилися *влада* та *російський*, які засвідчують скептичність мовців/авторів щодо легітимності подій на півострові.

Значна кількість заголовків оформлена як пряма мова, що свідчить, що 'Крим' є предметом численних діалогів, а також демонструє необхідність представити особисту авторитетну думку з проблеми, яка викликає багато суперечностей.

Аналіз дав змогу розділити конструкції з чужим мовленням на власне пряму та непряму мову. Непряма мова належить юридичним та фізичним суб'єктам і має такі семантичні відтінки:

1) модальні: У Росії гадають, що Порошенку не вдасться повернути Крим і відстояти схід (УП); У Путіна не знають, чи привітають Порошенка, і повторюють «Крим наш» (УП); Джемилев надеється, що окупація Крима закончиться с уходом Путина (Ua);

2) аксіологічні: МЗС Туреччини засудило референдум у Криму (УТ); В ОБСЄ засудили побиття журналістів та цензуру в Криму (УТ);

3) фактологічні: Порошенко пообіцяв невідкладно зайнятися поверненням Криму Україні (ДТ); Песков назвав неможливим повернення Криму Україні (ДТ); Власть рассказала, как будет бороться с национализмом в Крыму (15 минут).

У групі власне прямої мови виділяємо дві підгрупи, а саме: хто і про що говорить. До суб'єктів мовлення потрапили депутати (М. Джемилев, А. Яценюк, О. Ляшко), аналітики (Б. Немцов, В. Шендерович, І. Чубайс, І. Пономарев, В. Портніков, експерти), політичні діячі (Посол Великої Британії, Л. Кучма, В. Путін, Л. Кравчук, МЗС, ГПУ) та артисти (О. Скрипка)/

До предмету мовлення належить тематика:

1) референдуму (12 %): Игорь Чубайс: Референдум в Крыму как подготовка суицида России (Ua); Посол Великої Британії: референдум в Криму – частина процесу, «заснованого на абсолютному беззаконні» (УТ);

2) військово-політична (44 %): В. Шендерович: С аннексией Крыма мы, россияне, живем уже в другой стране (УП), В. Портніков: Путіну наплювати на Крим, він хоче мати всю Україну (ВЗ);

3) про майбутнє Криму (44 %): Експерт: Україна зможе повернути Крим лише ціною усунення Путіна від влади (УТ); І. Пономарев: В Крыму обязательно возникнет недовольство Россией (Ua); Л. Улицкая: Не думаю, что Крым под Россией будет процветать (УП).

У заголовках простежуємо тенденцію до безликого або колективного органу мовлення (експерт, МЗС, ГПУ). Це пов'язано з тим, що читачі можуть бути необізнані з особистостями, але такі авторитетні установи привернуть їхню увагу та нададуть ваги висловленню.

Повторення предикатів у заголовках про 'Крим' як територію вибудовує таку картину: серед дієслів: *втратити* (5), *повернути* (6), серед іменників: *окупанти* (4), *референдум* (5), *Росія* (16), *Україна* (19), *окупація* (5), серед прикметників: *анексований* (4), *окупований* (4), *російський* (9), *український* (7).

Отже, 'Крим', який став у першій половині 2014 року головною темою світових новин, у проукраїнських інформаційних агенціях має певну структуру. Ядро концепту 'Крим' (70 %) становлять такі когнітивні ознаки: *Крим* є територією, яка у заголовках ЗМІ найбільше балансує між сигніфікатами *втратити* та *повернути*; територією, яка визнана *окупованою* внаслідок проведення нелегітимного *референдуму*; територією зіткнень інтересів *України* та *Росії*; і яка, врешті, виявляється *анексованою*, тобто повністю під *російською* юрисдикцією.

До ближньої периферії (14 %) увійшла когнітивна ознака *Криму* як політичного об'єкта реалізації амбіцій російської держави. Дальня периферія (9 %): *Крим* є предметом численних дискусій, які тривають в усіх сферах громадського життя: від політичної до мистецької. Крайня периферія (7 %) сформована когнітивною ознакою скептичного ставлення української спільноти до тривалого та успішного перебування *Криму* під російською окупацією.

Література:

1. Величко Н. Топонимический концепт 'Крым' как основа лингвокультурологического пространства Крым / Н. Величко // Материалы IV Международной научно-практической конференции, посвященной 45-летию кафедры методики преподавания филологических дисциплин и 40-летию международного образования в СГУ-ТНУ. – Симферополь, 2013. – С. 30–33.

Перелік скорочень:

УТ – Український тиждень

УП – Українська правда

ДТ – Дзеркало тижня

ВЗ – Високий замок

ГН – Голос народу

KS – Крим_SOS

Ua – Uainfo